

Yunan Demokrasisinin Kavramsal Yönü Ve Toplumsal Arka Planı

DOI NO: 10.5578/JSS.7394

Ashhan AKKOÇ¹

Özet

Bu çalışmada, Yunan'da M.Ö 4. ve 5. yy'larda görülen demokrasi deneyimine dair bir anlama çabası ortaya konulacaktır. Bu çabada özellikle Yunan demokrasisini anlamada yöntem olarak, "kavramsal boyut" ile "toplumsal ilişkiler ve toplum yapısı" bütünsel bir değerlendirmeye ele alınmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda sosyolojik ele alış yöntemiyle çalışma oluşturulmaya hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Yunan toplumu, demokrasi, yurttaşlık

Athen Democracy of Conceptual Side and Sociological Backgrounds

Abstract

In this work text, it was brought effort to understanding for democracy experience up in Athen BC 4-5th century. This effort was studied in evaluated in order to understanding Athen democracy as a process specially integral "conceptual dimension" and "social relations and social structure". In a sense this work text was occurred by process evaluation sociologically.

Keywords: Politics, Greek society, democracy, citizenship

Giriş

Günümüz toplumundan, klasik demokrasiye bakıldığında, Yunan toplumunda görülen demokrasi deneyiminin hangi özellikler sergilediğinin anlaşılabilmesi için klasik demokrasinin kavramsal özelliklerinin üzerinde durulduğu kadar Yunan'da toplumsal ve siyasal koşulların da ele alınması gerekmektedir. M.Ö. 4-5 yy'larda karşımıza çıkan demokrasi yönetiminin kavramsal yönü ve toplumsal özellikleri bağlamında konuyu ele alma çabası içinde olunacaktır. Bu doğrultuda, Yunan demokrasisinin düşünsel boyutu, ifade edilen belli kavramlar ve açıklamalar çerçevesinde ele alınacaktır. Dolayısıyla, halk kavramı, yurttaş kavramı ele alınacaktır. Bunun yanında

¹Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.
aslihanakkoc@aku.edu.tr

Yunan’da **siyasal haklar** denildiğinde bunun anlamı nerede başlayıp, nerede bitmektedir. Yunan’daki demokrasi deneyimini anlama çabasında toplumsal-tarihsel ilişkiler göz önüne alınmadan klasik demokrasiye dair bir değerlendirme yapma imkanı sınırlı gözükmektedir. Bu nedenle “kavramsal boyut” ve “toplumsal-tarihsel gerçeklikler” ekseninde Yunan demokrasisini ele alması gerekecektir.

Çalışmada, Yunan’da görülen *demokrasi yönetimine* dair bir anlama çabası söz konusudur. Bu ele alma çabasında yöntem olarak “kavramsal gerçeklik boyutu” ve “toplumsal gerçeklik boyutu” olmak üzere her iki alana dair bilgiler göz önüne alınarak değerlendirilecektir. Yunan demokrasisini *sosyolojik* bir ele alış yöntemiyle değerlendirme çabasında; tarihsel-siyasal bir süreç olarak ve günümüzün modern demokrasiyle olan ilişkisi açısından konunun kavramsal-ideal yönü kadar toplumsal-tarihsel süreçler açısından da ele alınması önem taşımaktadır. Dolayısıyla çalışmada, Yunan demokrasisinin her iki gerçeklik boyutunun da göz önüne alınarak incelenmesi amaçlanmaktadır.

Demokrasi Kavramı

Demokrasinin düşünsel ve kavramsal anlamına öncelikle bakarsak; örneğin Aristoteles (Aristoteles,2010: 93-94), demokrasiyi birikmiş bir zenginliğe sahip olmayan varlıksızların yönetime sahip olması şeklinde açıkladığı görülmektedir. Kavramsal boyutta *demos* ve *kratos* kelimelerinin anlamına baktığımızda ise, *demos* kavramı kentte yaşayan yığınlar, kalabalıklar ve bunun yanında, yoksulları da kapsadığı (Sartori, 1996: 22) ve sıradan insanlar, alt tabaka ve din adamlarına karşılık geldiği (Arblaster, 1999: 27) görülmektedir. *Kratos* ise, güç ve egemenlik olarak açıklandığı görülmektedir. Demos’un M.Ö. 5 yy’da *ekklesia*’da toplanan Atinalı topluluklar anlamında kullanıldığı vurgulanmaktadır. Ancak, yığın ve çoğunluk anlamlarının yanı sıra *halk* kavramının farklı anlamlarla da karşımıza çıktığını Sartori (1996: 23) vurgulamaktadır. *Halk*, kimi zaman herkes anlamına gelmektedir, kimi zaman aşağı sınıf anlamını taşır bunun dışında halkın, bölünmez bir varlık organik bir bütün olarak açıklandığı da görülmektedir. Öyleyse, ilk olarak Eski Yunan’da gördüğümüz demokrasinin uygulamada nasıl bir anlamda karşımıza çıktığının üzerinde durulması gerekmektedir.

Bu ele alma çabasında kavramsal boyutun yanı sıra toplumsal ilişkiler açısından uygulama düzeyinde demokrasinin nasıl gerçekleştiğini anlamak için Yunan toplum yapısını ve farklı sınıfları ele alma gereği söz konusudur. Dolayısıyla, Yunan demokrasisinde *halk* kavramının ve *yurttaş* kavramının toplumsal manadaki karşılıklarını da irdeleme gereği duyulmuştur. Yunan demokrasisini ele alma çabamızda, meselenin

kavramsal-ideal yönü açısından olduğu kadar toplumsal boyutu açısından da ele alınması gereği söz konusudur.

Halk

Yunan kentinde aristokrasiden tiranlığa ve demokrasiye kadar farklı uygulamalar görülmekle beraber Yunan kentini karakterize eden yönetim *demokrasidir*. *Halk* yönetimi olarak kavramsal boyutta tanımlanan demokrasinin toplumsal yaşamdaki açılımı nasıl gerçekleşmektedir. *Halk*, kavramının Yunan toplumunda yer alan bütün insanları işaret etmediği görülecektir. *Halk* kavramının içeriğinde sadece özgür insanlar vardır (Sartori, 1996: 24). Yunan'da *halk (demos)* kavramı, anlam olarak *köleleri* içermemektedir. Köleler "... **köle sahiplerinin** malı ya da canlı bir araç olmaktan ötede sayılmadıklarından, haliyle 'insan' kategorisi içinde de değerlendirilmeyecek ve zaten özgürlük sözcüğüyle ilişkilendirilmeyecektir." (Yalçınkaya, 2011: 43).

Yunan'da *halk* kavramına toplum yapısı açısından bakmak gerekecektir. Atina kentinde *halk (demos)* kavramının karşılığı olarak farklı toplumsal sınıflar karşımıza çıkmaktadır. *Eupatrid*; büyük toprak sahibi soylular, *demiurgoi*; ticaretle ve zanaatla uğraşan kentli orta sınıf, *georgoi*; az topraklı yoksul köylü, *thethes*; toprakları ve belli bir işleri olmayan kentli emekçiler olarak ayrıldığı görülmektedir (Ağaoğulları, 2013: 24 ve Yalçınkaya, 2011: 36). Bununla birlikte soylular da, kendi içlerinde *eupatridler*: iyi doğmuşlar, *geomarlar*: toprak beyleri, *hippeisler*: atlılar olarak ayrıldıkları görülecektir (Ağaoğulları, 2013: 22). Bu saydığımız kesimlerin eşlerinin ya da kızlarının, siyasal ve toplumsal alana dahil edilmediği, evlerinde kapalı bir yaşam sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Ağaoğulları, *kadınların* hiçbir zaman yurttaşlık statüsüne erişemediğini belirtmektedir (2013: 20). *Yabancılar* da Yunan'da saydığımız kesimlerden olamayacaklarına göre siyasal alandan uzaktırlar.

Yunan toplum yapısına bakıldığında; demokrasi kavramı çerçevesinden ele alındığında, *kadınlar* ve *yabancılar* da kısmen özgür insanlardır, *halk* kavramının içindedir, fakat siyasal haklardan yoksundurlar. Aslında; kadınlar ve yabancılar özgür insan olarak tanımlanırlar ve *halk* kavramının içinde tanımlanırlar öyleyse, Yunan'da *halk (demos)* kavramı, anlam olarak siyasal haklara sahip olanları tanımlamamaktadır. Bu anlamda Yunan'da *halk* kavramı toplumsal kuşaticılık anlamında sorunlu ve toplumsal eşitsizliği vurgulayan bir anlam içeriğine sahiptir.

Yurttaşlık ve Siyasal Haklar

Yunan'da kavramsal düzeyde *yurttaş* kavramı, siyasal hakların sahiplerini işaret etme anlamında kullanılmaktadır. Bununla birlikte, Yunan'da *yurttaş* kavramı, günümüzün yurttaş kavramı ile farklılıklar taşımaktadır. Günümüzde modern demokrasilerde *yurttaşlar*, sınırlı

istisnalar² dışında toplumdaki tüm insanları işaret etmektedir. Yunan kentinde *yurttaşlık* sürecini ve *siyasal katılım hakkını* anlayabilmek için kent-devletin toplumsal ve siyasal özelliklerini de göz önünde bulundurmak gerekecektir.

Yunan'daki demokrasi bir *yurttaşlar yönetimi* olarak karşımıza çıkmaktadır. Yurttaşlar kentin yönetimine katılmaktadırlar. Bununla birlikte, *kentin yönetimine katılım* kavramının anlamının toplumsal gerçeklikteki görünümünün üzerinde durmak gerekecektir. Bunun yanı sıra *yurttaş, yurttaşlar yönetimi* ve *siyasal katılımın* toplumsal alanda karşımıza nasıl çıktığını ele almak gerekmektedir. Bu noktada farklı kent-devletleriyle karşılaştırarak ele almak da yararlı olacaktır. M.Ö. 4-5. yy'larda eski Yunan coğrafyasında birçok kent devleti olmakla beraber, bunlar içinde öne çıkanlar *Atina* ve *Sparta*'dır. Sparta oligarşiyle karakterize edilmektedir. Ancak Sparta'da da *yurttaşlar* mevcuttur. Bu bahsedilen kentlerde yönetimde öne çıkan özellik "*yurttaşlar yönetimidir*". Öyleyse Yunan kent-devletinde görülen *demokrasiyi* Sparta'daki *oligarşiden* ayıran nedir, sorusunu sormak gerekecektir. Dolayısıyla, Yunan demokrasisini toplumsal-siyasal düzeyde dönemin ilişkileri ekseninde ele alma gereği söz konusudur.

Dolayısıyla, toplumsal süreçler ve toplum yapısı ekseninde konuya yaklaşılması gerekmektedir. *Yurttaşlar*, siyasal katılım sahibi olarak karşımıza çıkmaktadır. *Kentin yönetimine katılımın*, uygulamada kentin siyasal ve toplumsal yaşamında birçok farklı role karşılık geldiği görülür. Memurluk, askerlik, vergi yükümlülüğü, seçme hakkı ve yönetici seçilme hakkı, dava açma hakkı, yargılama hakkı, halk meclisinde yer alma hakkı ve arkhon olma hakkı gibi kentin siyasal yaşamında rol perspektifinin genişliğine rağmen her birinin *yurttaşlık* olarak nitelendiği görülmektedir. Yurttaşlar kendi içlerinde türdeş değildir, ekonomik ve toplumsal ayrımlar yurttaşlar için de geçerlidir (Ağaoğulları, 2013: 20). Kentin siyasal yaşamındaki farklı rollerin, yurttaşlara servetleri ölçüsünde dağıtıldığı görülmektedir. Yoksul kesim *thetesler*, sadece halk meclislerinde rol alabilmekteyken, soylu toprak zengini ya da ticaret zengini, yönetici

²Akli yetileri tam olmayanlar, farklı uyruklara mensup olanlar gibi. Ayrıca 18 yaşın altındakilerde oy kullanamaz fakat bu kişiler potansiyel birer seçmendir.

görevine gelebilmektedir. *Arhon* olabilmek için birinci sınıftan olmak bir zorunluluktur (Ağaoğulları, 2013: 32).

Yunan kenti, bir anlamda *yurttaşlar yönetimi* olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında, Yunan'da tarihsel süreçte *yurttaşlık* anlayışına bakılırsa, *yurttaşlık*; öncelikle soy temelli bir belirleyiciliğe sahiptir. M.Ö. 594'de Solon anayasa ve yasalar hazırlatarak, *yurttaşlık* anlayışını bu kez servet ölçüsünde temellendirmiştir. 500 kile buğday, eşdeğerinde zeytinyağı üreten veya eşdeğer şarap üretenler birinci sınıf, 300 kile sahibi olanlar ikinci sınıf, 150 kile sahibi olanlar üçüncü sınıf, yıllık geliri 150 kilenin altında olanlar ise dördüncü sınıfı oluşturuyorlardı (Şenel, 2011: 125). Yunan'da yeni yasalara göre, siyasal haklar, askerlik, vergi gibi yükümlülükler bu sınıflara göre yeniden düzenlenmiştir (Ağaoğulları, 2013: 30-31). Ancak burada yine toplum yapısına göz atmak yerinde olacaktır. Çünkü Yunan'da ekonomik yapıyla ilişkili bir sınıfsal hiyerarşi söz konusudur. Bu doğrultuda, ekonomik imkanlar, servetin dağılımı zenginliğin karşılığı toplumda *soy bağı* ile ilişkili olarak öncekinden farklı bir yurttaşlık profili çizmeye yeterli olmayacaktır.

Yunan'da siyasal haklara sahip olanların kapsamının Yunan tarihinde dönemden döneme değiştiği görülmektedir. *Yurttaşlık* kavramının toplumsal ve siyasal olaylara bağlı olarak değişkenliği söz konusudur. Ancak *yurttaşlık* kavramının toplumsal anlamı değişmemektedir. *Yurttaşlık* bireylere bir hak olarak değil, mülk karşılığı ya da zaman zaman yapılacak bir iş yükü karşılığı verilmektedir (Canfora, 2010: 25-26). Atina kentinde *halk* kavramının; varolan sınırlılığı ve toplumsal eşitsizliği yanında, yurttaşlık çerçevesi de dönemden döneme değişkendir ve sınırlılıklar taşır.

Yurttaşlık çerçevesinin değişkenliğinin üzerinde durmak gerekirse, Yunan'da *yurttaşlık* sınırlarının genişlediği bir diğer dönem de Pers tehlikesinin arttığı dönemdir. Yurttaşlık ve memurluk sınırları bu süreçte genişlemektedir. Bunun nedeni "...herkesin polis korumasına katkıda bulunması zorunluluğu..." olarak ifade edilmektedir (Ağaoğulları, 2013: 43). Bu süreçte *theteslerin*, *arkhon* olmalarının kabul edildiği ve memurlukların tüm sınıflara açıldığı da vurgulanmalıdır. Hatta Ağaoğulları, Pers savaşlarının Atina'da demokrasinin gelişmesinde ve yerleşmesinde etkili olduğu yorumunu yapmaktadır. Perslere karşı sürekli birlik halinde kalabilmek için Attik-Delos Birliğini kurarak bu birliğin imkanlarıyla Yunan'ın daha da zenginleştiği ve bu imkanların siyasal, askeri, ekonomik ve kültürel gelişmelere yol açtığı vurgulanmaktadır. Özellikle de Perikles dönemiyle, bütün yurttaşların siyasal yaşama katılımının sağlanması yönünde kararların alındığı görülecektir. Devlet görevlerine katılanlara ücret ödenmesi yoluyla yoksul kesimin devlet görevlerine gelememe sorununu Perikles'in aşmaya çalıştığı görülecektir. Bütün bunlara rağmen Ağaoğulları (2013: 43-47), Solon ve Perikles'in siyasal yaşama katılımın imkanlarını geliştirmelerine ve yurttaşların siyasal özgürlüğe sahip olmalarına rağmen

devletin(*polis*) dönemin anlayışında belirleyiciliğe sahip olduğunu ve siyaset karşısında bireylerin hiçbir hakka sahip olmadığını vurgulamaktadır.

Özgürlük

Yunan'da **özgürlük** kavramını ele alacak olursak, Yunan kentinin, toplumsal-siyasal diğer özellikleri gibi **özgürlük** kavramından anlaşılan da kentin özgür oluşudur. Bu anlamda, özgürlük kavramı da kentle bütünleşik bir anlamı içeriğine sahiptir. Bireysel bir **özgürlük** anlamını içermediği, dolayısıyla **kente ve siyasete** ilişkin bir özgürlük anlayışının egemen olduğu görülecektir. “Antik çağın kent topluluklarında, özgürlük devlet iktidarına karşı koyabilme biçiminde düşünülmezdi çünkü devlet olgusu yoktu. Özgürlük iktidarın kollektif kullanımına katılım olarak ele alınır.” (Sartori, 1996: 316). Ayrıca, Hobbes (2013:166-167) da, “Atinalılar ve Romalılar özgürdüler;....tek tek insanlar kendi temsilcilerine direnmek özgürlüğüne sahip oldukları için değil; onların temsilcisi, başkalarına direnme ve onları istila etme özgürlüğüne sahip...” olduğunu vurgulamaktadır.

Kent Kimliği

Bu noktada, Atina ve diğer kent devletlerinin bir özelliği olarak *kentin kollektifliği* dikkat çekmektedir. Yunan coğrafyasında her kişinin, bulunduğu kentin kimliğiyle bütünleştiği ve bu anlamda kent devletlerinde *kollektif* bir yapının olduğu yorumu yapılabilir (Çaha, 2010; 21). Ağaoğulları (2013:16) da kent devletinin, askeri, dini, siyasi, ekonomik bir bütünlük olduğunu vurgulamaktadır. Hatta, kentte yaşayanlar için kendi yaşamları kentin varlığıyla, düzeniyle anlamlıdır. Kentin dışında insan, bir anlamda hiçbir şeydi, *köle* ya da çeşitli haklardan yararlanamayan *yabancı* olarak yaşamını sürdürecekti. Bu anlamda kent dışı yaşam alanının neredeyse olmayışı, *kentte dayanışma duygusunu* da geliştiren unsurlardan biri olarak değerlendirilebilir. Ait oldukları kentin kimliği, kentlilik, dayanışma duygusu önem taşır, çünkü kenti dışında hayatta kalma imkanları sınırlıdır.

Bunun yanı sıra, Arnhart (2008: 36), Atina kültüründe, toplumsal olayları birbirinden ayırtırmadan **kent meselesi** çerçevesinde algılandığını vurgulamaktadır. Yunan toplumunda, bu anlamda *toplumsal-siyasal bütünsel* bir algının olduğunu ifade etmektedir.³ Yunan'da insanların yaşamının; “siyasal alan”, “özel alan ya da bireysel alan” gibi ayrımlara gitmeden bir bütün olarak algıladıkları görülmektedir (Yalçınkaya, 2011: 45). Ayrıca

³Arnhart, Yunan toplumuyla günümüz Amerikan kültürünü karşılaştırarak, Yunan toplumunda insanların Amerika kültüründeki gibi bireysel olmadığını belirtmektedir(Arnhart, 2008; 36).

Sartori (1996) de, kentteki bireylerde, *bireysel* bir kimlik algısının olmadığını vurgulamaktadır. Bunlara ek olarak, *dil ve zihin dünyası* anlamında da, *kentin bütünleşik algısının* izleri görülmektedir.

“Latince özel anlamına gelen *privatus* “mahrum edilmiş” (private, mahrum etme fiilinden) demektir ve bu terim toplulukla ilişkisi açısından bazı eksiklikleri ve noksanları olanları belirtmek için kullanılır. Yunanca idion (özel), koinon (ortak öge) tersine, daha aşırı bir biçimde mahrumiyet ve büyük bir yoksunluğu ifade etmektedir. Buna uygun olarak **idiotes** küçültücü bir sözcüktür, polites olmayan (vatandaş olmayan, bu nedenle de yalnız kendisiyle ilgilenen, cahil, değersiz ve kaba adam anlamına gelir) demektir.” (Sartori, 1996: 309).

Zihin ve anlam dünyasının da kentin toplumsal yapısı gereği ortaya çıkan kolektifliği vurguladığı görülmektedir. İnsan, toplulukla birlikte anlamlı görülmektedir. Bu topluluğun bir parçası olmamak dönemin koşullarında birçok şeyden de mahrum olmayı da beraberinde getirdiği anlaşılmaktadır.

Bunun dışında; Yunan coğrafyasında bireylerin kentle her anlamda bütünleşmesi, başka bir ifadeyle; *toplumsal-siyasal bütünsel bir kimlik* yaratılması sonucu Yunan kimliğinin oluştuğu belirtilebilir. Ayrıca bu dönemlerde, Yunan ve Pers karşılaşmaları söz konusudur. Persler’den gelebilecek saldırılara karşı “*bütünsel kent kimliği*” oluşumunun etkili olduğu belirtilmelidir. Perslerle yapılan savaşlarda, Atina ve diğer Yunan kentleri birlikte hareket ederek *farklı bir bilinç ve kimliğin* yaratılması imkanı da olmuştur.

Kölelik

Kavramsal olarak Yunan toplumunun bir parçası olarak açıklanmayan *kölelerin* üzerinde de durmak gerekmektedir. Çünkü Eski Yunan’da demokrasinin anlaşılması çabasında köleliğin düşünsel anlamı ve toplumsal boyuttaki anlamını ve rolünü incelemek gerekecektir. **Kölelik** kavramını anlamak için; köleliğin, Yunan düşüncesinde nasıl açıklandığını ve bunun yanı sıra, Atina kentindeki toplumsal rolünü ele almak gerekecektir. **Köleliğin**, Yunan düşüncesinde nasıl açıklandığı konusuna değinilecek olursa; öncelikle Platon’un *Devlet* adlı eserinde de görüldüğü gibi farklı toplumsal sınıftan olanların farklı bir madene karşılık olduğu ifade edilir. “...sizi meydana getiren tanrı, aranızdan önder olacak yetenekte olanların mayasına altın katmıştır; bu yüzden, değeri en yüksek olanlar onlardır. Yardımcıların mayasına gümüş; çiftliklerle öbür sanat sahiplerinin mayasına ise demir ve tunç katmıştır.” (Platon, 2002: 132). Yönetimde bilgin ve filozof kişilerin olmasından yanadır. Platon bu fikri bütün kitabı boyunca vurgular. Bu çizgi Aristoteles ile devam eder, “...’doğası gereği köle olan’ bir başkasına ait olabilen ve bu yüzden bir başkasına ait olan, aklını kullanma yeteneği, anlayabilecek, fakat tam bir akla sahip olamayacak kadar olan kişidir.” (Aristoteles, 2010: 19). “Köleler, yabancı zanaatçılar yanı sıra

siyasal erdemleri geliştirmeye elverişli olmayan işlerde çalışan, erdemleri körelmiş yerli özgür zanaatçılar ile gündelikçilere de siyasal hakların tanınmaması gerektiğini ileri sürer.” (Şenel, 2011;185). Aristoteles’in ele alışı, köleliğe dair açıklamaları köleliği ve toplumsal eşitsizliği meşrulaştırmaktadır.

Kölelik kurumu ve Yunan’da görülen diğer toplumsal eşitsizlik biçimlerinin oluşumunda Yunan düşüncesiyle toplumsal süreçler arasındaki paralellik dikkat çekmektedir. Aristoteles ve Platon’un eserlerinde toplumsal yaşamda yeralan tüm insanların çeşitli nedenler ileri sürülerek kategorik ayrımlara tabi tutularak açıklanması, ve bu açıklama biçimlerinin toplumsal hayata da yansımalarıyla sonuçlanmıştır. İnsanlar arası farklılıklar; fiziksel farklılıklar, toplumsal farklılıklar; farklı ekonomik ve sosyal statülere sahip olma gibi birçok *farklılık biçimi*, belli kesimlerin ayrıcalıklı olduğunu ifade etmede kullanılan bir argümana dönüşmektedir. “*Toplumsal ayrımcılığın*” düşünce boyutuyla haklılaştırılarak, toplumsal manada devam etmesinde ve doğal görülmesinde rol oynamıştır.

Toplumsal-tarihsel süreçler açısından ise *kölelik*; Yunan’da ilk dönemler *borç köleliği* şeklinde görülecektir. Tefeciden borç alıp ödeyemeyen köylülerin (vatandaş) kendilerini ve ailelerini rehin göstermesiyle başladığı ifade edilecektir. Solon’un borç köleliğini ortadan kaldırdığı ve farklı sınıflar arası ekonomik ve siyasal çatışmayı engellemeye yönelik davrandığı görülecektir (Şenel, 2011: 124-125). İlk dönemlerde örneğin Solon döneminde kölelik çok önemli bir kurum değildir (Yalçınkaya, 2011: 39). Hatta Solon borç köleliğini kaldırmıştır. Köleliğin esas anlamı, yeni bir bölgenin elde edilmesi ve ele geçen ganimetlerle birlikte, esirlerin köle olarak toplumda kullanımına dayanmaktaydı. Bu anlamda kölelik, demokrasinin oluşumuyla bağlantılı bir şekilde karşımıza çıkacaktır. Köleliğin toplumsal-tarihsel süreçteki rolüne bakıldığında, “Kölelik paradoksal bir biçimde Yunan polislerinde demokrasinin gelişimiyle daha çok önem kazanacaktır.” (Yalçınkaya, 2011: 25). Yurttaşların, vakitlerini siyasete ayırabilmeleri için kölelerin çalıştırılması gerekmektedir. M.Ö. 5. yy’da madenlerde, yapımevlerinde, tarım alanlarında büyük ölçüde üretim köle emeğine dayanıyordu. Yurttaşların kültürel ve siyasal yaşam için ihtiyaç duyduğu zamanı köle emeği yaratmaktaydı (Ağaoğulları, 2013: 21). Bu noktada Atina’da köle, *yurttaş* oranları dikkat çekicidir. “Atina’nın Yunan dünyasındaki öneminin artışıyla birlikte ekonomisi de canlanacak, kölecilik alıp başını gidecektir. İ.Ö. 312’de yapıldığı belirtilen bir nüfus sayımında, Attika⁴ nüfusu şöyle dağılmaktadır: 21000 yurttaş, 10000 *metoikos*, 400000 köle.” (Yalçınkaya, 2011: 39).

⁴Attika, Atina kentinin bulunduğu adanın adı

Antik Yunan deneyiminin her aşamasında *demokrasi* yönetimi görülmemektedir. Kentin nasıl yönetileceği -*demokrasi* ya da *oligarşi*-değişken bir yapıdadır. Hatta demokrasi dönemlerinde bile yurttaşlığın sınırlarının sürekli değişken olduğu görülmektedir (Canfora, 2010: 25-38). Bu anlamda, Atina kent devleti denildiğinde her döneminde, klasik demokrasi ile yönetilen bir tarihsel fotoğraf akla gelmemelidir.

Siyasal Kurumlar ve İşleyişleri

Yunan'da demokrasiyi meydana getiren diğer siyasal yapıların ve kurumların işleyişi üzerinde de durması yerinde olacaktır. Halk Meclisi (*ekklesia*); tüm sınıflardan oluşuyordu, Polemarkhos; başkomutan, *Areopagus*; görev süresi dolan *arkhonlardı*, Dörtüyzler Meclisi *bule* (daha sonra beşyüz kişiye yükselecektir), Yüksek Yönetici Memurlar; dokuz *arkhon* ve diğer önemli memurluklar söz konusuydu. Halk Mahkemeleri (*heliaia*), Halk meclisi yılda bir kez de Çanak Çömlek Mahkemesi ile yargılama hakkına da sahip oluyordu (Ağaoğulları, 2013: 33-40 ve Şenel, 2011:127-128). Deme, yerel düzeyde yönetimle ilgilenmekteydi. Atina'da bu anlamda çok sayıda Deme olduğu bilinmektedir (Çaha, 2010: 19-20). Yurttaşlığın soydan, ikamet şartı doğrultusunda değişmesiyle, halk içinde bulunduğu *demenin* adını kullanmaya başladı ve bu demeler yerel yönetimler olarak seçim bölgeleri işlevini görüyordu. *Bule*'nun 500 sandalyesi *demeler* arasında paylaştırılıyordu. Siyasal işleyiş olarak ise, *ekklesia*-halk meclisinin işlevinin aslında siyasal iktidarı kullanmaktan öte halkın siyasal anlamda eğitim yeridir. Halk meclisi sayısal olarak da çok kalabalık olmasından önemli siyasal mevzuların diğer kurumlara bırakıldığı ve özellikle de *bulenin* güçlü bir konuma sahip olduğu belirtilmektedir (Ağaoğulları, 2013: 33-46). *Bule* meclisinde özellikle soylular ağırlık taşımaktaydılar. Yurttaşlık, belli sınıflara dağıtıldığı gibi bu sınıfların içinde de soylular özellikle siyasal alanda belirleyici oluyorlardı. Finley (2003:66) de benzer bir yaklaşımı ifade etmektedir. Eski Yunan'da görülen demokrasileri "...özellikle belli devlet görevlilerini seçmek gibi belli oranda bir katılım hakkı tanırken, karar alma sürecinde ağırlığı zenginlere tanıdı." şeklinde nitelemektedir.

Bunların yanı sıra; Yunan demokrasisinin uygulandığı dönem itibariyle aldığı eleştiriler mevcuttur. *Siyasal yapıya dair*, o dönem getirilen eleştirilerin çoğunun; siyasal haklara sahip olanların *sayısının ve kapsamının* daha da sınırlı hale getirilmeleri doğrultusunda olduğu gözlenmektedir. Yaşlı Oligark'ın⁵ *Atinalıların Anayasası*'nda ifade ettiği yoksul halkın yönetime dahil edilmesinin olumsuz yanlarını vurgularken, Ksenophon'un önerisi de, siyasal hak sahiplerinin *sınırlanması* gerektiği noktasına dayanmaktadır (Yalçınkaya, 2011; 48-49). Yunan'da demokrasiye getirilen eleştirilerin;

⁵Metnin yazarı tam olarak belli değildir. Bu nedenle Yaşlı Oligark denilmektedir.

yönetimin sınırlı sayıda kişinin üstlenmesi gerektiği yönünde olduğu yani *oligarşinin idealize edildiği* görülmektedir.

Canfora, Yunan'da yurttaşlık çerçevesinin dönemsel olarak genişleyebildiğini fakat karşılaşılan duruma göre her defasında bunu tersine çevirecek, vatandaşlık sınırlarını daraltacak bir mekanizmanın toplumda (zenginler arasında) olduğunu ifade etmektedir. Yunan'da vatandaşlık sınırlarını genişletecek her girişim bu mekanizma ile karşılaşmaktadır.

Vatandaşlık kategorisini sınırlı sayıda tutma çabasının vatandaşlar arasında hep ağır bastığını ifade etmektedir (2010: 25-38) “.....yurttaş değerli yurttaşlık ayrıcalığı uğruna savaşmak için birbirlerine karşı silah kuşanmaya hazır olmalarına rağmen, yurttaşlığın 'camia' *dışına* genişlemesi fikrine oybirliğiyle karşı çıkıyorlardı.” (Canfora, 2010; 35). Dolayısıyla yurttaşlık sınırlarının daraltılarak oligarşiye yönelik bir yapının oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Klasik demokrasiyi, mülk sahibi soylular arasında yapılan seçimler ya da müzakerelerin belirleyici olduğu ve vatandaşlık sınırlarının dönemsel olarak değişken olduğu bir demokrasi modeli olarak görmek gerekecektir.

Yunan kentinde, yönetimin *yurttaşların yönetimi* olarak biçimlendiğini görmekteyiz. Dönemsel olarak vatandaşlığın da kendi içinde farklılıklar gösterdiği ve siyasal yaşama katılma sınırlarının dönemden döneme değiştiği gözlenmektedir. Bu anlamda demokrasi dönemlerinde dahi yönetim tarzı olarak, oligarşi ve demokrasi arasında gidip gelmelerle karşımıza çıktığı görülür. Kurumlarının tarihsel süreç içinde durağan olmadığı, değişken olduğu göz önüne alınarak, Atina siyasal kurumlarının da sabit kalmadığı düşünülerek değerlendirilmelidir. Yurttaşlık sınırlarının daraltıldığı ölçüde *oligarşiye* yaklaştığı, sınırların genişlediği ölçüde de *demokrasiye* yaklaştığı bir yönetim olarak nitelenebilir.

Bunun yanında, Yunan toplumunda bulunan tüm insanlar göz önüne alındığında, *halk* kavramı belli sınırlılıklar taşır. Bunun yanında zamana göre değişmekle birlikte, yurttaşlık sıfatına sahip olan herkes, *aynı siyasal haklara* da sahip değildir. Atina kent devletinde belli bir dönem görülen *demokrasi* deneyiminin, anlam olarak *halk yönetimi* kavramıyla ilişkisine bakıldığında; halk kavramının toplumu kuşatma noktasında sınırlı tutularak, özellikle de *mülk sahibi soylularla* sınırlı tutularak açıklandığı görülmektedir.

Sonuç

Toplumsal bir kurum olarak, “**siyaset**” kurumu, içinde bulunduğu toplumsal, tarihsel koşulların bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Yunan toplumunun; *toplumsal yapısının* ele alınması sayesinde klasik demokrasi analitik bir şekilde değerlendirme imkanına kavuşabilir. Yunan toplumunda görülen klasik demokrasi deneyimini bu çerçevede ele almak ve açıklamak gerekmektedir.

Eski Yunan’da karşımıza siyasal kavramlar ile bu kavramların işleyiş mekanizmaları ve uygulamalar arasındaki ilişkiyi kurarak çalışmada demokrasi ortaya konmaya çalışıldı. Dolayısıyla siyasal kavramlar ve toplumsal ve tarihsel ilişkiler çerçevesinde; *yurttaş* ve *siyasal katılım, halk...* gibi siyasal ve toplumsal süreçler incelenmeye çalışılmıştır. Toplumsal sınıflar anlamında, Yunan toplumu ele alındığında, belli dışlamaların var olduğu özellikler göstermektedir. Yunan toplumunda, en geniş çerçeve olarak, **toplum** kavramını ifade edersek, toplumun (kavramının) içinde olmasına rağmen **halk** kavramına dahil edilmeyen, **köleler** söz konusudur. Bu anlamda **halk** ve **köleler** ayrı ayrı kategorileri oluşturmaktadırlar. Bu durumun yanı sıra, **halk** kategorisi ile **yurttaş** aynı anlama gelmemektedir. Bu noktada modern demokrasinin de bir kavramı olan “**yurttaş**” ile Yunan toplumundaki **yurttaş** kavramının farklılığını vurgulamak gerekmektedir.

Günümüzün modern demokrasilerinde; “yurttaş”, “halk”, “toplum” kavramları birbirini kapsamaktadır. Toplumun-halkın tamamı vatandaş kitlesini oluşturur. Oysa, Yunan toplumunda yer alan farklı kategorilerden biri olarak **yurttaş** kavramı, toplumun tamamı (kadınlar, yabancılar, fakirler) göz önüne alındığında, *çok sınırlı* bir kesime **yurttaş** sıfatıyla **siyasal haklar** tanımaktadır. Günümüzün “**yurttaş**” kavramı ile olan farklılığı temelinde açıklanması yerinde olacaktır. Yunan toplum yapısı ekseninde ve “klasik demokrasinin” ele alınması yoluyla; “klasik demokrasi” ve “modern demokrasinin” dayandığı farklılıklar da netleşmektedir.

Bunun dışında, Yunan toplumunda; yönetsel, askeri, kültürel, sosyal mevzularda algı *kente* odaklı bir yapı arz etmektedir. Yunan toplumunda her mesele *kent* ile ilişkili olmak durumundadır. “Bireysellik” anlayışı henüz gelişmemiştir. Bu durumu “**özgürlük**” kavramının Yunan toplumundaki anlamından da çıkarmak mümkündür. “Özgürlük” Yunan toplumunda başka bir topluma savaş açma anlamında *özgür* olmayı kasteder. Kimlik olarak sadece *kent* kavramı vardır. Toplumda, **kent** ve **yönetim** odaklı bir algının varlığının altını çizmek gerekmektedir.

Sonuç olarak, Yunan bir *yurttaşlar yönetimi* olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte *yurttaş* ve *siyasal katılım* kavramlarına; Atina kentinde, toplumsal olarak dahil edilmeyenler (kadınlar, yabancılar, köleler, yoksullar) üzerinden değil de, bu anlama toplumsal olarak sadece dahil

edilenler yani yurttaşlar çerçevesinde işleyen bir siyasal organizasyon olarak klasik *demokrasi* ifade edilmelidir.

Kaynakça

Arblaster, Anthony. (1999), *Demokrasi*, Çev. Nilüfer Yılmaz, Ankara: Doruk Yayıncılık

Ağaoğulları, Mehmet Ali. (2013), *Kent Devletinden İmparatorluğa*, 7. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara

Aristoteles. (2010), *Politika*, çev. Ersin Uysal, 2 basım, İstanbul: Dergah Yayınları

Arnhart, Larry. (2008), *Siyasi Düşünce Tarihi Plato'dan Rawls'a*, çev. Ahmet Kemal Bayram, Ankara: Adres Yayınları

Canfora, Luciano. (2010), *Avrupa'da Demokrasi: Bir İdeolojinin Tarihi*, çev. Neşenur Domaniç ve Nusret Avhan, İstanbul: Literatür Yayıncılık,

Çaha, Ömer. (2010), *Siyasi Düşüncelere Giriş*, 2. Basım, İstanbul: Dem Yayınları

Finley, Moses I. (2003), *Antik ve Modern Demokrasi*, çev. Deniz Türker, Ankara: Ayraç Yayınevi

Hobbes, Thomas.(2013), *Leviathan*, çev. Semih Lim, 11. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Platon. (2002), *Devlet*, çev. Hüseyin Demirhan, İstanbul: Sosyal Yayınlar

Sartori, Giovanni. (1996), *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, çev. Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan, Ankara: Yetkin Yayınları

Şenel, Alaeddin. (2011), *Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarih Öncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, Ankara: Bilim Sanat Yayınları

Yalçinkaya, Ayhan. (2011), “Yunan Uygarlığı İçinde Polis ve Siyaset”, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, der. Mehmet Ali Ağaoğulları, 2. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları